

RILKE I SVERIGE

Våren 1904 uppehöll sig Rilke i Rom. Han hade hyrt det anspråkslösa trädgårdshuset i den stora konstnärsvillan som låg på randen av den vackra Villa Borgheseparken. Villan hette Strohl-Fern, ägdes då av en italiensk konstnär och nu av en fransk skola med namnet Lycée Chateaubriand och Rilkes bostad i villan har till för några år sedan visats för allmänheten.

I hettan i Rom såg de andra konstnärerna honom krattande i den lilla trädgården utanför huset. Hustrun Clara bodde i sin ateljé inte långt ifrån honom, i centrala staden. Paret brukade träffas på söndagarna, den enda dag som inte var vikt åt arbete. Rilke var noga med att ge sin hustru all frihet som hon behövde för att förverkliga sig själv och försökte leva så som han skrev i sitt requiem för den döda konstnärsvännen Paula Modersohn-Becker. *Wir haben, wo wir lieben, ja nur dies: einander lassen; denn dass wir uns halten, das fällt uns leicht und ist nicht erst zu lernen.*

Rilke klagar i brev till Ellen Key över hettan som detta år satt in redan i april, han har huvudvärk och har svårt att samla sig till något produktivt arbete. Han är ännu vid den här tiden en diktare som söker sin arbetsform, i hans huvud finns tankar och förberedelser för det som flera år senare ska utkomma som boken *Malte Laurids Brigge* och han skriver en del dikter i en stramare form än dittills. Han läser mycket i Bibeln, den ligger ständigt uppslagen på läsepulten och han bedriver, som alltid, en tät korrespondens med vänner och bekanta. Vid den här tiden läser Rilke Sören Kierkegaard, han översätter från danska till tyska vissa arbeten av denne filosof, arbeten som dock ska förbli opublicerade.

Efter den första tidens entusiasm över storstadens möjligheter till givande studier och ensamheten och ron i det lilla vackert belägna huset börjar den gamla rastlösheten göra sig påmind igen och han längtar från värmen i Rom till det Skandinavien som han och Clara ofta talat om. De söker ljuset, havet och den natur som i viss mån påminner om de nordtyska ljunghedar, där de tillbringat lyckliga år i målarkollektivet. Vid den här tiden var varken han eller Clara etablerade konstnärer som kunde leva på sina alster utan var beroende av andra människors gästfrihet. Ellen Key engagerade sig starkt för det unga paret som hon fann mycket sympatiskt, hon tyckte också synd om dem som inte kunde ha sin lilla dotter hos sig. Ruth bodde då hos sina morföräldrar utanför Bremen. Ellen Key hade för avsikt att hjälpa dem att hitta en svensk barnsköterska till flickan, men praktiska problem omöjliggjorde planen. Rilke och hans hustru sände nästan samtidigt brev till Ellen Key med förfrågan om huruvida hon kunde ordna en längre vistelse för dem i Sverige.

Ellen Key, som hade vittförgrenade kontakter, bad då Anders Österling göra en förfrågan hos paret Ernst Norlind och Hanna Larsson på Borgeby gård i Flädie i Skåne huruvida det vore möjligt för paret att få vistas där. Kontakten med paret Norlind-Larsson hade först knutits då Ellen Key i april hade hållit ett föredrag om Rilkes diktning i Lund. Ellen Key hade också publicerat en lång artikel om Rilke i *Ord och Bild* med titeln *En gudssökare*.

Den 28 maj skriver Rilke till Ernst Norlind och tackar för inbjudan. Han skyndar sig att packa sina saker för ett hastigt uppbrott från Rom och nästa gång han skriver till Norlind sker det den 14 juni från Viareggio i Italien, en ort som han besökt flera gånger och älskar för dess lugn och skönhet och dess arkaiska stämning. Den 21 juni är han redan i Düsseldorf, där han ser en utställning med Rodins skulpturer och en privatsamling av japansk konst. Den 25 juni åker han via Köpenhamn till Malmö, där han stämt träff med Norlind. De har träffats förut, i Dachau, någon gång mellan 1899 och 1901, då Norlind vistades där. Norlind hade skänkt sin syster Rilkes tidiga diktsamling *Traumgekrönt* som han av en slump hittat i en boklåda. Han älskade dess spröda tonfall och fann den unge diktaren mycket lovande. Norlind hade också läst Rilkes *Buch der Bilder* och säger i sin dagbok att denna bok gripit honom djupt.

Rilke hade först varit tveksam om han skulle tacka ja till en så generös inbjudan, han var ju dessutom lite speciell med sin fordran på vegetarisk mat och ville inte ställa till besvär för betjäningen. Han föreslog därför först att han skulle bo i en närbelägen badort och bara komma på besök. Ett sådant arrangemang motsatte sig den generöse Norlind bestämt och Rilke blev anvisad ett rum, ett litet mörkt sådant, enligt hans egen önskan. I rummet såg Norlind honom arbeta vid ståpulpeten som en liten skrivarmunk med en bild på den gravida hustrun framför sig. En kristusbild, gammal, mörktonad, hörde också till rekvisitan.

Redan den första eftermiddagen gör sig Rilke bekant med sitt värdfolk. Norlind talar bra tyska och fröken Larsson talar franska.

Norlind anser att han måste stämma om sin något bullriga levnadsglada ton till ciss moll, som han anser är Rilkes egen tonart. Poeten ler stilla, men han skrattar aldrig, konstaterar Norlind. Trots olikheterna i kynne förstår de bägge konstnärerna varandra väl och Norlind inser vilken djup och känslig själ han fått i sin vård.

Rilke berättar gärna om målarskolan i Worpswede, det intresserar bildkonstnären Norlind och Rilke skildrar hur han till en början var mycket imponerad av den konst som framställdes där, hur han greps i sitt innersta av de enkla, naturnära motiven och konstnärernas ärliga strävan, men tyckte att den ursprungliga friskheten så småningom gick förlorad och bilderna fick något överspönt och trött över sig. Skolan hade många motståndare, vilket också så småningom berövade dess företrädare det ursprungliga modet och entusiasmen. Rilke

beskriver hur dödstrött han till sist blev på att befinna sig i denna lilla krets med evigt samma motiv och alltid samma historier, samma människor och de snäva gränser som den lilla byn satte kring det lilla kollektivet.

Den andra sidan av myntet var också den nostalgiska längtan som Rilke ibland kunde uppleva efter den enkelhet och stillhet som omgav honom då, de vackra naturscenerier som talade till hans innersta, ung som han var. Norlind påpekar i sin dagbok att han förstår att Rilke med sin känsliga läggning inte kunde passa på bykrogen med målarna på kvällarna med ett ölglas framför sig eftersom han var *halvt helig, halvt diktare*.

Dagarna rinner fort, Rilke tar långa promenader i parken, han går mestadels barhuvad, konstaterar Norlind, och han går långsamt som i procession och stannar då och då till och verkar lyssna efter något eller någon. Han ser ut som en liten medeltida page med sin smärta uppenbarelse. Rilke går alltid med sänkt blick som om han ville se ned i jordens innandöme.

Rilke skriver långa brev till Clara som också snart ska komma till Borgeby. Han hinner inte mer än anlända så måste pennan och papperet fram och han gör en lång beskrivning för Clara över vad han upplevt det senaste dygnet. Överraskande nog beskriver han Norlind nästan i samma termer som denne beskriver Rilke.

Lukten är som en munks, den något fasta nacken är munkliknande, munkliknande är också händerna – och även i det lågmälda, snabba, spänstiga talet finns något munkaktigt; men även något av läkaren som lugnande talar till patienten. Med allt detta är mycket av Münchenmålarna förbundet – i rörelse, vändning och uttryck ... i skrattet, i sättet att skratta till, att fröjda sig. (E.N. var 97 och 1900 i München och Dachau...!) Genom alla dessa egenskaper och inflytanden bryter mycket hjärtligt, sympatiskt-nordiskt igenom, vilket gör förståelsen enkel och naturlig. Kanske är det ögonen jag mest minns, skägget och rösten.

I Malmö regn. Jag var av vankandet på däck så genomblöt att jag blev tvungen att klä om mig på ett hotell. Norlind var hela tiden där, frågade och talade och lät mig prata mycket, mycket, ända till aftonen – medan han hela tiden bad om ursäkt för det. Vid fyratiden for vi vidare.

På tåget sade han plötsligt; ”Nu ser ni fruktansvärt trött ut; om ni skulle luta ert huvud en stund mot min skuldra och somna till... Jag sov inte, men han blev nu, då vi teg, sittande så djupt i tankar att vi nästan glömde att gå av i Flädie (uttala Flädie med skilda e och i). I sista minuten kom vi ur tåget. På stationen stod en gammal täckt vagn och det regnade så att vi inte kunde se kusken eller hästen, men vi kände att vi färdades bra.

Landet helt platt – fält, enstaka gårdar. Mycket stora beteshagar på vackra ängar. Äntligen kommer stora, mycket stora träd. Ekonomibygnader, en med ett storkbo! ... En stor

stallbacke, en vägkrök med stora träd; vi kör in genom porten på det mittersta tornet – ut på andra sidan, förbi en allé med jättekastanjer, ser till vänster parken med sina gräsmattor, som är mörka och friska av regn med deras vackra, långa gångar och träd – träd överallt.

Så övergår Rilke till att beskriva fröken Larsson och mötet med henne:

Så kommer hon, lite tungt och släpande, men ändå raskt och säkert och säger helt enkelt, snabbt och lite tafatt hjärtligt; välkommen. Sedan ber hon Norlind att säga mig att hon är mycket glad att jag är här. Jag låter översätta något liknande som svar. Så får jag se mitt rum, det vill säga det rum som Norlind annars sover i och som han utrymt för min skull.

Det är ett mycket enkelt, medelstort rum med ett fönster. Eftersom det har en mörk tapet verkar det mycket mörkt, också genom vinrankorna som på alla sidor omger fönstret. Men fönstret är stort – det kommer mycket luft och ljus in. (Sol vet jag ännu inte, eftersom det för ögonblicket inte finns något solsken och jag ännu inte orienterat mig om i vilket väderstreck rummet ligger. Det är säkert inget norrum.) Läget och den enkla inredningen påminner helt om de understa rummen i Oberneuland. (Claras föräldrahem, min anm.). Fönstren i Oberneuland ligger i samma höjd och även utsikten över träd, buskar, vägar genom fält och betland är helt som i Oberneuland. På så sätt har det från första ögonblicket blivit mig kärt. Jag kommer att bo där och också arbeta. Så är det "salarna" som är stora rum, i det ena äter man, det andra är en sorts salong ... där är det rörelse, man kommer och går, och kommer varandra mycket inpå livet. Medan jag – när jag också måste passera denna sal är skild från den genom en liten farstu. När jag sitter vid fönstret hör jag alla ljud från trädgården...

Det som är tråkigt är att man inte kommer in i de gamla rummen. I de tre främsta rummen, som jag har sett hittills, är allt helt nyinrett. Endast i det första rummet ... står en gammal skänk med ett ålderdomligt spelur (noga taget är det från förra århundradet och i bondsk stil. Det hörör faktiskt från fröken Larssons far och var, som Norlind sade, det enda föremål som skaffades som en prydnadssak). Där är träet blont intarsiaträ, och tygerna, draperierna och stolsitsarna och även en del mattor är fina; ljusa, starka, grova bondvävar, flera av dem vävda av fröken Larsson själv.

Från innemiljöerna övergår Rilke senare i brevet till att beskriva vad han sett i stall och uthus. Han tycks ha hunnit med mycket på några korta timmar.

Så i ett litet stall en tjur som aldrig får gå lös. Ett berg med åska i sitt inre. Full av "urkraft" som Norlind sade. Sedan hästarna; blonda, många blonda, ljusa och även mörka, bruna. Av hundarna känner jag bara till en och inte den egentliga, vars stämma jag hörde i morse.

Nu kan du tänka dig att det finns underbar mjölk här, och även väldigt mycket frukt. En liten fruktodling med jordgubbsland och områden med stora krusbärsbuskar. Praktfulla jordgubbar och mycket god krusbärskompott och ett slags krusbärskräms med kall mjölk som var mycket god. Ja, jag tror att det kommer att gå bra med maten.

Fröken Larsson hade igår väntat med maten; vi åt alltså omkring klockan fem. Vi fick först en mycket god sparrissoppa; så stek, av vilken jag tog en liten skiva, ingen tvingade mig dock, för det fanns även potatis och blomkål som jag mestadels höll mig till. Efteråt underbara färska jordgubbar med mjölk. På kvällen en krusbärskräms. Före varje måltid får man smörgås med ost eller annat pålägg som alltid står framme. Mycket annorlunda bröd, däribland runda, små stycken bakade av grovt korn som smakar av sommarsoligt fält.

Ett par dagar senare beskriver Rilke i brev till Clara hur de varit ute på fälten och sett på midsommarstången och hur Norlind kastat av sig rocken (*som en bonde*) och kastat sig in i dansen till dragharmonikans toner.

En månad senare, i juli, skriver han i brev till sin hustru hur han studerar danska tre till fyra timmar om dagen, förmodligen för att förkovra sig i Jacobsen och Kierkegaard på originalspråket. Den språkbegåvade Rilke behärskade vid det här laget åtskilliga främmande språk. Han gör också försök att lära sig svenska. Han känner att han nu lägger grunden till något som han senare ska kunna bygga på.

En dag var hela huset upp och ner. Norlind skildrar händelsen i sin dagbok. På bordet låg på morgonen en lapp med texten *Jag kommer inte tillbaka förrän ikväll. Vänta mig inte till måltiderna*. Vad hade hänt, var diktaren på väg ifrån Borgeby, eller? Den som inte kände hans levnadsvanor kunde bli förskräckt, skriver Norlind. Rilke hade i förväg talat om att han hade fullständigt vita dagar då han varken åt eller drack, då han lät hela organismen vila. Dessa dagar tillbringade han i meditation eller bön.

I hela hans livsföring finns något av katolsk medeltid, säger Norlind i sin dagbok.

Rilke skriver, läser, lyssnar på fåglarna, tittar på blommor och gårdens djur. Han blir dock förskräckt då en stor häst som går lös kommer emot honom. Han stannar som förstenad och vågar inte röra det stora djuret som frustar mot honom. Någon från gården undsätter honom slutligen. De stora hundarna har han också respekt för och vågar endast mycket försiktigt röra vid dem i ett tafatt försök att bli vän med dem. Han doppar två fingrar i hundens päls, konstaterar Norlind roat. Rilke går till och med så långt att han en dag följer med Norlind och hans jaktkamrater på en fågeljakt, dock endast som åskådare.

På kvällarna sitter han oftast en stund efter middagen och talar med värdfolket, han har dock lite svårt att tala med fröken Larsson, eftersom bådas franska inte är den bästa.

Birgit Rausing berättar att en kväll kommer en svensk målarinna, den unga Tora Vega Holmström på besök, hon har bott i Tyskland och är duktig på detta språk. Tora Vega hade rest mycket och målade i en färgrik expressionistisk stil, lite likt Paula Modersohn-Becker. Hennes motiv var dynamiska och hon var en kraftfull natur. Hon älskade att vara vid havet, hon hade en gång varit på Åland dit hon medförde egen proviant och hö för sin säng.

Hon härstammade från en intellektuell familj, var ytterst beläst och hennes stilistiska begåvning var så hög att hon lika gärna kunde varit skriftställare, som Anders Österling i ett brev påpekade. Tora Vegas far var rektor för Vilans Folkhögskola, han var en av pionjärerna för folkhögskolerörelsen i Sverige.

En kväll satt Rilke uppe sent och diskuterade Goethe med Tora Vega. Vid den tiden hade Rilke ännu inte upptäckt Goethe på riktigt, var inte så imponerad av honom och hade troligtvis läst ganska lite av honom. Animositeten skiner fram i ett av breven efter denna kväll. Tora Vega var nämligen en stor beundrare av Goethe. Skärmytslingen till trots blev Rilke och Tora Vega Holmström nära vänner och Rilke beundrade hennes fria liv med äventyrliga resor till Afrika och hennes bilder som var fulla av mystik och orientaliska motiv. Hon reste så småningom till Biskra i Algeriet dit Rilke också så småningom skulle ta sig. Hon skriver till Rilke därifrån: (Citatet hämtat ur Rausings bok) *Jag ville så gärna dit där det inte fanns några gränser eller något slut... Landet här, öknen, kamelerna, araberna, negrerna känns förvånansvärt bekanta. Trots varningar går jag säker ensam här bland dem. Allt är som i en dröm... Karavaner drar ut i fjärran och i oändligheten. Öknen blir blå som havet. Stjärnorna är oändligt stora... Det gamla testamentet lever än...*

Flera länkar skulle komma att förena de båda konstnärerna, förkärleken för Paris, som de såg som en symbol för alla städer i alla världar. De söker också båda två djupdimensionerna i livet. Kontakten mellan de båda konstnärerna blev djup och varaktig och Rilke skulle komma att skriva sammanlagt 28 brev till Tora Vega mellan 1904 och 1922. Tora Vegas brev till honom finns tyvärr inte kvar då de gick förlorade i och med att kriget skingrade Rilkes tillhörigheter i Paris.

På Borgeby träffade Rilke också Tora Vegas bror Torsten och en omedelbar sympati förenade de båda, inte minst eftersom Torsten läste Niels Lyhne, en kultbok av Jacobsen som Rilke var oerhört förtjust i.

Under de här åren studerade Rilke Sören Kierkegaard, Bang och Jacobsen. Med Torsten Holmström, som egentligen var naturvetare, kunde Rilke diskutera dessa författare. Rilke sade sedan att Torsten var urtypen för den *nordiska människan*.

Professor Hans Larsson, som var filosof, var också en av besökarna på Borgeby. Larsson var verksam vid universitetet i Lund och sysslade den här tiden med föredrag om ungdomens uppfostran. Larssons uppfattning att när konstnären vilar så arbetar hans undermedvetna med verket fann stark genklang hos Rilke, som var av samma uppfattning. Filosofen menade också att tillkomsten av ett konstverk omfattade mycket större tankevidd än det som slutgiltigt kom till uttryck i själva skapelseakten.

Det förefaller dock som om den riktigt bestående vänskapen från Rilkes Sverigetid skulle komma att gälla Tora Vega Holmström. Kanske rördes han av hennes likhet med Paula Modersohn-Becker, som Rilke sörjde mycket vid hennes alltför tidiga bortgång.

Att det ofta var just kvinnor som Rilke knöt nära kontakter till och fortsatte skriva brev till är ganska betecknande för honom. Han fann oftare hos kvinnor det djup, den fantasi och den känslighet som var kongenial med hans egen själ.

Tora Vega Holmström gifte sig aldrig, i sin ungdom hade hon svärmat för Anders Österling då de båda befann sig i Montparnasse. Kärleken var dock inte besvarad. Tora Vega hade lite svårt att trivas med den uppsluppna stämningen som rådde i den svenska konstnärskolonin, hon var enligt egen uppgift lite för nykter, för främmande för all extas.

Hon var också, liksom Rilke, i grunden rädd för alltför intima förbindelser med det motsatta könet. Allt detta sammantaget gjorde henne till den perfekta brevpartnern för Rilke. De träffades ett fåtal gånger i Paris sommaren 1907 då de en gång ska ha tillbringat eftermiddagen på Café Lilas. Då Rilke utkom med sin bok *Malte Laurids Brigge* fick Tora Vega ett signerat exemplar direkt från honom.

Birgit Rausing berättar i sin bok *Rilke på Borgeby* om att när Rilke befann sig på Borgeby rustades det en dag till celebret besök på gården, den stora författarinnan Ellen Key var på väg. Pigorna stampade stressat och bestämt springande då de förberedde för detta besök, hela huset var uppochnervänt, rösterna blev intensivare och hela tempot höjdes. Mat skulle lagas, kopparn putsas och hela huset skulle göras skinande blankt. Norlind berättar om tillfället i sin dagbok.

Ellen Key kom i vagn som genast fick vända om då hon glömt alla sina kläder på stationen i Flädie. Då hon äntligen för andra gången anlant med pick och pack sprang hon nästan genast in och kastade av sig kläderna efter att först ha hälsat på husfolket, hundarna och sedan Rilke, därefter rusat runt i huset för att beskåda all konst som fanns på väggarna. *Så sprang hon som en ung flicka genom parken och dök ned i floden. Där sam hon omkring som Böcklins sjöodjur, medan vi med fromt knäppta händer satt på stranden och såg på. Vi var inte de enda*

åskådarna, för alla kalvar på ängen som nyfiket kom fram till stranden sträckte sina huvuden mot hennes grå...

*När hon hade drivit in oss i huset klädde hon på sig. På en timme fick vi höra mycket om livet, kärleken, synd och död, äktenskap, ekonomi och Goethe. I motsats till alla deras teorier tänkte jag; synden vet mera om livet än dygden... Ellen Key vet mycket, har tänkt mycket, men har levt alldeles för lite. Hon är en god, välvillig människa. Till slut känner sig alla så badade i hennes livsvisdom att de trötta fann för gott att dra sig tillbaka för att bearbeta vad Ellen Key sagt. Någon hade enligt Norlind kallat Ellen Key *en sil med för stort omfång* (Det lär ha varit Amelie Posse, min anm.).*

Efter några timmar med Ellen Keys livsvisdom började åhörarna, för vilka de följande dagarna skulle bli en prövning, känna ångest.

Rilke tog Norlind avsidet och sade med förskräckt blick; *Ellen Key ska väl inte skriva något mer om mig. Hon är ju så god, men...*

Ellen Key blev också rasande på en skara unga flickor som bodde i granngården och kom över för att få lite nya kontakter. Rilke, som hade lätt att identifiera sig med unga kvinnor, fann detta besök upplivande och gav sig ut på sjön i en roddbåt med dessa 16-18-årsflickor.

Detta tilltag fann Ellen Key mycket omoraliskt eftersom Clara inte var med och hon teg som muren en hel förmiddag efteråt för att demonstrera sitt missnöje. När flickorna återkom till Borgeby för att telefonera körde Ellen Key resolut bort dem under förevändning att hon själv behövde telefonen. En diskussion om djuren på gården dagen före och ett ekivokt skämt om tjurarna fick Ellen Key att reta sig på unga nyfikna flickor som inte borde veta sådana saker i den åldern.

Lugnet lägrade sig åter på gården då Ellen Key åkt. I ron som följde på besöket hade Rilke och Norlind tillfälle att sakligt diskutera kvinnofrågan. Rilke sympatiserade inte med Strindbergs kvinnoosyn som han ansåg exponerade en förvirrad och förbittrad uppfattning om kvinnosjälen. Rilke hade dock inte mycket till övers för det traditionella äktenskapet som han såg som hämmande för båda parternas vidareutveckling. Man har rätt till en personlig tillväxt, det var Rilkes credo. Han ansåg att det fanns stunder av högsta lycka som en kvinna kunde skänka en man och om äktenskapet hindrar människan från att uppleva dessa korta stunder så var det i hans ögon livsfientligt och ett onaturligt band. Ernst Norlind påpekar hur Rilke inte för ett ögonblick ådagalägger någon bitterhet eller anklagelser mot kvinnokönet, han ser varje livserfarenhet som frukten av en högre ordning. Han söker en ledning för sitt liv.

Rilke öppnar sig för Norlind, han berättar om sin barndom i Prag, om militärtiden och Norlind blir nyfiken då han berättar att han uppträtt som *healer* gentemot sina kamrater. Han

berättar också om moderns starka önskan att föda en flicka och hur han måst gå med långa flätor för att sedan kastas in i den råa pojkvärlden på militärskolan i S:t Pölten, där han snabbt gick under själsligen. Ernst Norlind lyssnar och blir lite av en ställföreträdande far för Rilke.

Rilke hade genom Ellen Key fått veta att paret Gibson startat en samskola i Göteborg, en skola där flickor och pojkar studerade tillsammans och där egenarbetet och hantverket fick stor plats. Rilke fick tillfälle att studera denna skola och även författa en uppsats om den som publicerades 1905. Hustrun Clara var också med honom där och hon var också imponerad av barnens intresse för arbete, den frihet de hade och också den goda anda som rådde på skolan. Paret bodde två höstmånader hos Gibsons i Jonsered, på Furuborg, en gård som hörde till Jonsereds herrgård. Rilke fick också tillfälle att hålla föredrag där om sina intryck, föredrag som samlade många besökare och han var så pass intresserad att han hade planer på att hemkommen till Tyskland försöka starta något liknande där, en plan som aldrig sattes i verket. Samskolor var vid den här tiden en tämligen ny företeelse.

Under hela vistelsen i Sverige, som omfattade tiden från slutet av juni till och med början av december, höll Rilke kontakt med Lou Salomé genom brev. Han gjorde också en kort avstickare till Köpenhamn, där han genom vykort förstått att Lou och dr Pineles uppehöll sig, endast för att besviket konstatera att de avrest med ett fartyg för att avnjuta de norska fjordarna.

Resultatet av Rilkes Sverigevistelse blev tämligen magert, några brev och en del dikter, t ex *Orfeus*, *Eurydike*, *Hermes* och *Venus födelse* som skulle publiceras första gången 1905 och sedan komma att ingå i diktsamlingen *Neue Gedichte* 1907. Han var fortfarande vid slutet av sin Sverigevistelse inte på det klara med vad han skulle göra under det år som skulle komma. Han prövade olika idéer och vistelseorter i tankarna. Helst ville han samla sig till något större arbete och han funderade också på att bosätta sig i Göttingen, där Lou då bodde, för att där fortsätta sina studier vid universitetet.

Clara och han hade redan givit upp hoppet om ett stadigvarande samliv och var och en sökte planera för sig själv så gott det gick.

Rilke skrev om sitt förslag till Lou Salomé som dock på det bestämdaste avrådde honom från planerna på en flytt till Göttingen då hon kände sig klen och var mycket sängliggande. Så mycket viktigare då att han kunde vara hos henne ansåg Rilke, men hon tyckte inte om tanken och Rilke stängde den dörren.

Julen närmade sig och skulle som dittills helst firas tillsammans med lilla Ruth, Clara och svärföräldrarna i Oberneuland. Så även detta år. Efter några veckor grep reslusten Rilke igen och våren var han mest på resande fot tills han i mitten av juni tillbringade 14 dagar hos Lou i

Göttingen. I september finner vi honom i Paris på inbjudan av Rodin att bli dennes sekreterare och hjälpreda, mot att han fick bostad och fritt vivre i den lilla orten Meudon utanför Paris. Ett nytt uppbrott stod för dörren då Rilke gav sig av till Paris, denna gång för att stanna lite längre än de korta sejourer han dittills tillbringat där.

De följande åren av Rilkes liv berättas fragmentariskt i kapitlen som täcker Rilkes Parisvistelse.